https://doi.org/10.53656/bel2026-2-9A

Reviews and Information
Рецензии и информация

„ЧОВЕК И ПРИРОДА В БЪЛГАРСКОТО ЛИТЕРАТУРНО ВЪОБРАЖЕНИЕ: ОСЕМ РАЗХОДКИ“

(Колективна монография, София: ИЦ „Боян Пенев“, 2023, 272 с., ISBN 978-619-7372-65-6)

Доц. д-р Александра Антонова
Институт за литература при Българската академия на науките

Проектът „Литература и природа. Български литературни и литературоведски интерпретации“, финансиран от ФНИ с дог. № КП-06-Н60/13 от 3.12.2021 и разработван в Института за литература при Българската академия на науките, реализира поредица от издания: антологията „Несъвършенството да си човек. Избрани български произведения за животни“ (2023) със съставители Калина Захова и Андрей Ташев, колективната монография „Човек и природа в българското литературно въображение: осем разходки“ (2023), сборниците „Творческото въображение и променящата се чувствителност за природата“ (2024), „Дивото зове. Изкуството и дивата природа“ (2025), „От натура. Към една поетика на природата“ (2025) и „Въобразените гори. Култура, изкуство, литература“ (2025).

Фокусът на настоящата рецензия е върху колективната книга „Човек и природа в българското литературно въображение: осем разходки“ (София: ИЦ „Боян Пенев“, 2023, 272 с., ISBN 978-619-7372-65-6), която събира осем оригинални изследователски подхода, осем гледни точки, осем разходки – по сполучливата формулировка на съставителя доц. д.н. Маргарита Серафимова, реализирани от Светлана Стойчева („Перспективи към окултния пейзаж на Николай Райнов“), Пламен Антов („Екологични идеи и философия на природата в българската литература през 1970 – 80-те години в глобалния контекст на модерността“, Калина Захова („Зоологическа градина, менажерия, литература“), Андрей Ташев („Литературата в някои природоспециализирани периодични издания между двете световни войни“), Елена Борисова („Homo Deus: българската научна фантастика и бъдещето на човешката природа“), Николай Желев („Образи и функции на природата в първите повести на Васил Попович, Васил Друмев, Любен Каравелов, Райко Жинзифов и Илия Блъсков“), Пенка Ватова („Природа

и/или цивилизация в български блогове за пътешествия“) и Маргарита Серафимова („Фитоморфози. В градината на българската литература“). Структурната концепция създава динамична среда на засрещане, отгласи, диалози, успоредявания, наслагвания, на многогласие и индивидуация. Всеки от включените осем автори подхожда към голямата тема „човек и природа“ от вече очертано в годините свое изследователско поле и в това пресичане, преливане, взаимно провокиране се очертават и отварят нови гледни точки, усилват се авторови гласове, сплитат се авторови наративи, задавайки впечатляваща мисловна широта.

„Човек и природа в българското литературно въображение: осем разходки“ е книга за авторефлексията на Аза чрез видоизменящата се представа за природа. Книгата очертава многовекторно, многоаспектно, многогласно философско поле, зададено от представите за природно – представи, които възлизат към отношението на Аза с другото, чуждото, себе си чрез оформяне на проекти за свят. Структурата на тома е основана на пресичането и взаимното активиране на документални, философски, социополитически, литературнокритически, изкуствоведски подходи в историографска вертикала и философска хоризонтала, на сплитането на понятия и възприятия в сложна и гъста мрежа от идеи.

Текстовете осуетяват еднолинейното мислене за времето чрез преконтекстуализирането и пресъздаването на понятия, които ги разширяват и разнообразяват. Изследването на контекста прорязва мисленето за природно със социопсихологически вектори, в понятията за природно просветват културни колективни ценности и представи, оглеждат се колективни психопрофили, дефинират се развития в националния Аз, които видоизменят и преконституират националния свят.

Редом и неразделно с философските интерпретации на представата за природно текстовете развиват и естетическите – пластически и литературни – проекции на природата, като извеждат и особености в „живота“, в статуса на литературния текст в нелитературна среда – напр. художествените текстове в природоспециализирани периодични издания, променящата се контекстуално функция на художествения текст и оцелостяващата представата художественост, префункционализирането на художествения текст – превръщането му в инструмент на обществената култура. Особено важни са наблюденията върху израстването и развиването на етическите рефлексии на понятието за природно; обточването му с дидактични и образователни, с рекламни и пропагандни функции, с послания. Интересни са опитите с фикционализирането на природното не само чрез художествения текст, но и чрез създаването на различни типове култивирани пространства, чрез различни социални практики, чрез разнообразни механизми на социологизация на понятието.

Посредством авторефлексията на Аза са развити и понятията за свобода и несвобода, за физиологична крайност, за граница, за демиургичен потенциал, за реакция срещу себе си и реакция срещу другия, за отхвърляне и приемане. Езикът на научната фантастика е инвентивно интерпретиран като митологичен и поетически език от ново поколение, а науката е осмислена като етична, психологическа и философска метафора. Симптоматично за органичната свързаност външно – иманентно е разглеждането на метафоричните значения на растенията и човека, изследването на взаимното им изразяване и оттук поетизиране на ботаническите реалии чрез пренасянето им в езика, създаването на оцелостяващия поетически език. Развитието на представата за природа е проследено в етапите на автопредставата на модерния човек в неоднозначни отношения на привличане и отчуждаване (обособяване) от околното, на преобразяването на понятието за околно, за природно, за културно. Самата модерност е дефинирана чрез промените в чувствителността за природа, чрез вторичната природа-в-представата, чрез превръщането на природата във „фантазъм“ на културата. Изобилни, интересни и убедителни примери от художествената словесност на различни периоди и култури аргументират наблюденията и създават нови тези. Естетическите проекции за природа имплицират въпроса за връзката автор – възприемател, формàтите на присъствие, стратегиите на писане и особеностите на възприемане. Декоративните стилизации са поставени в естествена взаимовръзка с философски представи за природно – в копнежа по разгадаване тайната на живота и смъртта, във въобразената доминация на духа над веществото, в „преодоляването“ на видимото чрез пластическата му преработка („тържество на идеята над веществото“), в опита за преоткриване на първичната връзка човек – природа, в активното отношение човек – природа (антагонизъм, усвояване, изолиране), което рефлектира върху схващането за реализъм на изображението. Анализът на естетическите интерпретации на природата в първите публикувани повести на българската литература дава поглед върху изразови подходи на предшестващи културни традиции – фолклорната, старобългарската, а така също и върху процеса на усвояването на чужди естетически матрици във възхождането към/на културния феномен на града. Чрез компаративния подход се идентифицират ключови моменти в развитието и на разказваческото ни изкуство от периода, в което са разпознати приказни и публицистични структурни елементи.

В книгата намира място и съвременният пътеписен формат на блога, който е разработен оригинално като гледна точка към копнежа по самопознание чрез пътуването, към вечния рефлекс за документиране, за архивиране на преживяното, за създаване на спомени, за създаване на светове чрез „обмяна“ на светове и чрез импулса за собствено откривателство, в което познанието и себепознанието са свързани.

Физиономични авторови гласове, осемте разработки са обвързани в компактна и оцелостена конструкция чрез многобройни смислови връзки, чрез разнообразни посоки на авторефлексията. Философска по своя характер, книгата „Човек и природа в българското литературно въображение: осем разходки“ провокира вглеждането, вникването, обмислянето на идеи и представи.

“MAN AND NATURE IN BULGARIAN LITERARY IMAGINATION: EIGHT WALKS”

(Collective monograph, Sofia: “Boyan Penev”, 2023, 272 p.,
ISBN 978-619-7372-65-6)

✉ **Dr. Alexandra Antonova, Assoc. Prof.**
ORCID iD: 0009-0005-3496-9076
WoS Researcher ID AAC-1897-2022
Institute for literature – BAS
52, Shipchenski prohod Blvd., bl. 17, fl. 7 – 8
E-mail: aantonova@ilit.bas.bg